

**DIYANET TV ÇİZGİ FİLMLERİNİN DİN EĞİTİMİNE KATKISI
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**An Analysis of Diyanet TV Cartoons in Terms of Their Contribution to
Religious Education**

SEMRA ÇİNEMRE

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Eğitimi Anabilim
Dalı, Trabzon, Türkiye

Assist. Prof., Trabzon University Divinity Faculty, Philosophy and Religion Sciences, Religious
Education Department, Trabzon, Turkey

semra.cinemre@trabzon.edu.tr

orcid.org/0000-0002-2924-1129

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü /Article Types: Research Article

Geliş Tarihi /Received: 20 Ocak 2021

Kabul Tarihi/Accepted: 21 Mayıs 2021

Yayın Tarihi/Published: 30 Haziran 2021

Doi:<https://doi.org/10.14395/hid.865718>

ATIF/CITE AS:

Çinemre, Semra, "Diyanet TV Çizgi Filmlerinin Din Eğitime Katkısı Açısından İncelenmesi",
Hitit İlahiyat Dergisi, (Haziran/ June 2021) 20/1: 81-108

İNTİHAL/PLAGIARISM:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Copyright © Published by Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Hitit University Divinity Faculty,
Çorum, Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/pub/hid>

An Analysis of Diyanet TV Cartoons in Terms of Their Contribution to Religious Education

Abstract

Mass media, especially television, can play an active role in informing people about religion, and in this sense, the media is considered as a non-formal religious education tool. In this context, the Presidency of Religious Affairs has set itself a principle to offer various television and radio services for everyone in the society by using the potentialities of today's information and communication technology. This study's aim is to scrutinize cartoons for children aired on Diyanet TV in terms of religious education. The main problem situation of the study is determined as follows: "Do the cartoons aired on Diyanet TV provide content that supports religious education of the children?" In the study in which qualitative research method is adopted, document analysis is preferred, and the data are analyzed with content analysis. As the sample of the research, 10 episodes of *Dedemin Öyküleri* and *Yusuf'un Dünyası* are selected with purposeful sampling technique. In determining the analysis categories of the study, the 4-6 Age Group Koran Courses Curriculum of the year of 2018 is taken as basis.

As a result of this study, it is determined that the most frequently used religious contents in both cartoons fall under the categories of "Allah" and other religious elements. It is seen that some of the contents within the scope of the category of "Allah" are expressions used in daily language with the word Allah. This sort of contextualization is important with respect to the children's being familiar with religious language and in this way socializing religiously. Apart from this, it is observed that the word "Allah" is being uttered in various contexts such as praying, giving thanks, His wills and love. Overall, it can be argued that in both cartoons there is no abstract and incomprehensible content concerning Allah.

As for other religious elements, it is observed that some expressions (e.g. basmala, prayer and amen) are commonly used in each one of the cartoons. These expressions are important in terms of children's use of religious language in daily life and their participation in religious community. Furthermore, in *Yusuf'un Dünyası*, ablution and prayer as worshipping are included in regards to having ablution and performing the morning prayer without going into much details. Here it must be noted that the ablution and prayer is presented with a simple content appropriate to the developmental level of children.

In the analysis category of prophet, whereas there is an intense content in *Dedemin Öyküleri*, the content on this topic is quite limited in *Yusuf'un Dünyası*. In *Dedemin Öyküleri*, it is mentioned a hadith (i.e., saying) of Prophet Muhammad related to the subject of the episode, his communication with the Companions or an example of an event that happened to them. Other prophets; Jacob and Josef, Noah and Jonah are also mentioned. This makes the cartoon appropriate not only to the children getting to know different prophets but also to the representation of the themes discussed in the life of the prophets.

Regarding the analysis categories of the Book (i.e., Qur'an) and religious places, it is observed that there is no or limited content in both cartoons.

At the end of the study, it is concluded overall that in both cartoons a content that would contribute to the religious development of children is presented. However, in the conclusion some suggestions are also made for the development of the cartoons in terms of their contribution to religious education.

Keywords: Religious Education, Non-Formal Religious Education, Diyanet TV, Cartoon, Qur'an Courses Curriculum for 4-6 Ages.

Diyamet TV Çizgi Filmlerinin Din Eğitime Katkısı Açısından İncelenmesi

Özet

Kitle iletişim araçları, özellikle de televizyon, dini açıdan bilgilendirme, dini kimlik oluşturma ve dini davranış veya tutum kazandırmada etkin bir rol oynayabilmekte, bu anlamda da günümüzün bir yaygın din eğitimi aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı da dini bilgi aktarımında günümüz bilgi ve iletişim teknolojisinin imkânlarını kullanarak toplumun tüm kesimleri için yayınlar hazırlamayı kendisine ilke ve hedef olarak belirlemiştir. Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü radyo ve televizyon hizmetlerinden biri olan Diyanet TV'de çocuk hedef kitleye yönelik hizmetlerinden çizgi filmlerin din eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma, çizgi filmleri yalnızca din eğitimi açısından incelemesi bakımından literatürde yer alan üç makaleden ayrılmakta olup konuyu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çocuk hedef kitleye yönelik sunduğu bir yaygın din eğitimi hizmeti olarak ele alan ilk çalışmadır. Çalışmanın örnekleme, *Dedemin Öyküleri* ve *Yusuf'un Dünyası* çizgi filmlerinin amaçlı örnekleme teknikleri ile belirlenmiş olan 10'ar bölümüdür. Çalışmanın odağını din eğitimi analizine yoğunlaştırmak düşüncesiyle analiz kategorilerini belirlemede Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2018 yılı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı öğrenme alanlarında yer alan din konuları temel alınarak bu kapsamda beş analiz kategorisi belirlenmiştir. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmada doküman incelemesi yolu tercih edilmiş ve veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Çalışmanın sonunda her iki çizgi filmde de en sık yer verilen dini içeriğin "Allah" kategorisi ve diğer dini unsurlar kategorisi kapsamında; en az yer verilenlerin ise kitap (Kur'an) ve dini mekân kategorilerinde olduğu görülmüştür. Peygamber kategorisinde de *Yusuf'un Dünyası* çizgi filminde bir hadis dışında içeriğin olmadığı, *Dedemin Öyküleri*'nde ise çizgi filmin kurgusu gereği geniş bir içeriğe yer verildiği tespit edilmiştir.

Her iki çizgi filmde de "Allah" lafzının çoğunlukla günlük dildeki selamlaşma, iyi dilek, temenni, dualar, hamd ve şükür ifadeleri bağlamında geçtiği görülmüştür. Çocuğun anlam dünyası oluşurken din dilinin gündelik yaşamda bu şekilde aktif kılınmasının, dini gelişimine bilişsel, duyuşsal ve sosyal açılardan katkı sunacağı sonucuna varılmıştır. "Allah" lafzının günlük dildeki kullanımı dışında yer verildiği diğer bağlamların da çocukların Allah tasavvurunun gelişimine katkı sunacak, olumlu bir Allah imajı ortaya koyduğu

tespit edilmiştir. Diğer dini unsurlar kategorisi kapsamında her iki çizgi filmde de ortak geçen bazı kavramların besmele ve dua olduğu görülmüştür. Çizgi filmlerde yer verilen duaların Türkçe ve kısa olup çocuğun anlayabileceği, hatta tatbik edebileceği bir içerik ve sadelikte olduğu tespit edilmiştir. Bu konudaki içeriğin, çocukların gelişim dönemleri açısından duaya yönelik doğal ilgilerine hitap ettiği, bunun da dini gelişimlerine katkı sunacağı sonucuna varılmıştır. Yine diğer dini unsurlar kapsamında *Dedemin Dünyası*'nda israf, hayır/sadaka/helal rızık kavramlarına; *Yusuf'un Dünyası*'nda ise namaz ibadeti kapsamındaki çeşitli kavramlara yer verildiği tespit edilmiştir. Abdest ve namaza ilişkin içeriğin, konuyu henüz tam olarak bilmeyen veya kavrayamayan çocuklara açıklayıcı bir şekilde yine çocuk kahramanlar üzerinden yaş ve tecrübe düzeylerine uygun içerik ve sadelikte sunulduğu, konunun ilmihal aktarımı şeklinde işlenmediği görülmüştür. İbadetlere ilişkin bu bilgi temelini yanında, çocukların, dini değerlere yönelik saygı geliştirmelerine dönük açıklamalara da yer verildiği tespit edilmiştir. Diğer dini unsurlar kapsamında *Yusuf'un Dünyası*'nda günah kavramına yer verildiği, buna karşılık kavramın zıddı ve olumlusu olan sevap kavramına hiç yer verilmediği görülmüştür. Peygamber analiz kategorisi kapsamında ise Hz. Muhammed başta olmak üzere çeşitli peygamberlerden kıssalara yer verildiği görülmüştür. Çalışmanın nihayetinde her iki çizgi filmde de çocukların dini gelişimine katkı sunacak bir içeriğin ortaya konulduğu sonucuna ulaşılmış, bununla birlikte sonuç bölümünde çizgi filmlerin geliştirilmesine dönük birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Diyanet TV, Çizgi film, 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı.

Giriş

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi 633 Sayılı Kanun'la "İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" şeklinde düzenlenmiştir. Başkanlık, bu kapsamda yürüttüğü hizmetlerin çeşitliliğini ve hizmetlerini sunduğu hedef kitleyi her geçen yıl genişletmektedir. Başkanlığın yürüttüğü çeşitli çalışmalardan biri de Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü bünyesindeki hizmetleridir. Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "toplumu din konusunda aydınlatma" görevi çerçevesinde, gelişen dünya şartları, toplumumuzun ve ülkemizin bugünkü ve gelecekteki dini yayın ihtiyacı ve beklentisini dikkate alarak yayın perspektifini gözden geçirmiş olduğunu belirterek çalışmalarını Radyo ve Televizyon Daire Başkanlığı bünyesinde çeşitlendirmiştir. Başkanlık, radyo ve televizyon hizmetlerine ilişkin olarak

belirlediği; toplumu din konusunda sahih kaynaklara dayalı doğru bilgiyle aydınlatmak; yayınlarını toplumun tüm kesimlerine ulaştırmaya çalışmak, halk, gençlik, çocuk, kadın ve aydınlar için ayrı ayrı yayınlar hazırlamak; çocuk ve gençleri kötü alışkanlık ve zararlı akımlardan korumaya yönelik yayınlara öncelik vermek gibi hedefler¹ doğrultusunda hâlihazırda radyo ve televizyon kanalları aracılığıyla çeşitli hizmetler yürütmektedir. Esasında içinde bulunduğumuz çağın gerekleri ve sosyolojisi dikkate alındığında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın günümüz bilgi ve iletişim teknolojisinin imkânlarını kullanarak din konusunda toplumun geniş kesimlerine ulaşmasının önemli bir adım olduğu kadar bir gereklilik olduğu da söylenebilir. Nitekim çeşitli çalışmalarda da kitle iletişim araçlarının birey ve topluma dönük tutum belirleme, sosyalizasyon ve kültür aktarma gibi işlevlerinin, bu araçları din açısından da önemli kıldığı belirtilmektedir.² Bu bağlamda modern toplumlarda, geleneksel toplumlardan farklı olarak, dini kimlik ve kolektivite oluşturmanın en etkin yolunun medyadan geçtiği vurgulanmaktadır. Bu noktada da kitle iletişim araçlarının, özellikle de televizyonun günümüzde aile, cami, vaaz gibi geleneksel dini sosyalleşme araçlarına ek olarak “modern dini sosyalizasyon” araçları olarak işlev gördüğüne dikkat çekilmektedir.³ Kitle iletişim araçlarının, dini açıdan bilgilendirme, dini kimlik oluşturma ve dini davranış veya tutum kazandırmada etkin bir rol oynayabildiği, bu anlamda da medyanın bir yaygın din eğitimi aracı olarak değerlendirilebileceği belirtilmektedir.⁴ Tüm bu bağlam dikkate alındığında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla toplumun tüm kesimlerine hizmetlerini ulaştırmasının önemli bir adım olduğu söylenmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesine ait bir televizyon kanalının kuruluşundan önceki arka plana bakılacak olursa; esasında Türk televizyonlarında dini içerikli yayınlara yer verilmesinin çok daha eski tarihlere gittiği görülür. Dini içerikli ilk yayın örneği 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı şehitlerinin ruhlarına ithaf edilmek üzere TRT televizyonunda yer verilen mevlit programıdır. Sonraki yıllarda da devam eden bu yayınlara TRT başta olmak üzere çeşitli kanallarda yer verilmiştir. Ancak bu programların kurumsallaşmış, sürekliliği olan ve sistemli

¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü”, erişim: 6 Aralık 2020, <https://dini-yayinlar.diyaret.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler>.

² Elif Emre Kaya-Fatma Gökçen Atuk, “Çocuklarda Din Dilinin Oluşturulması: Çizgi Filmler Örneği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/12 (2020), 74.

³ Mustafa Arslan, “Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 6/11 (2016), 10-11.

⁴ Ayşe Zişan Furat, “Yaygın Din Eğitiminde Kitle İletişim Araçlarının Yeri: Televizyon Örneği”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2009), 56.

bir yayın akışı halinde olmadığı görülmektedir.⁵ Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı ise 1987 yılından itibaren televizyon dizileri, belgeseller, paket programlar, dini musiki klipleri ve çizgi filmler başta olmak üzere dini temalı görsel-işitsel yayınlar hazırlamaya başlamıştır. Bunlar 1991 yılından itibaren TRT ve özel televizyon kanallarında yayınlanmıştır.⁶ Ardından Başkanlık ile TRT arasında 1997 yılında bir protokol imzalanmış ve bu protokolle TRT4'te haftada bir kez olmak üzere *Diyanet Saati* programı yayına başlamıştır.⁷ Bu süreçten sonra Diyanet İşleri Başkanlığı ve TRT iş birliği ile 2012 yılında "TRT Diyanet" adıyla bir televizyon kanalı kurulmuştur. Kanalin 1 Ocak 2019 tarihi itibarıyla TRT ile ortaklığı sona ermiş olup hizmetlerini "Diyanet TV" adı ile devam ettirmektedir.

Diyanet TV'de çeşitli türde programlar yayınlanmaktadır. Çuhadar, Diyanet TV program türlerini RTÜK tasnifini temel alarak şu 10 kategoride incelemiştir: Haber programları, güncel programlar, kültür programları, eğitim programları, gerçek yaşamlar, drama, eğlence, çocuk programları, ticari iletişim ve tanıtım ile diğer.⁸ Diyanet TV kanalında çeşitli temalarda yürütülen bu programlardan biri de çizgi filmlerdir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sunduğu bu yaygın din eğitimi hizmeti, çocukların özellikle din ve değerler eğitimine katkı sunulması noktasında fırsat ve imkân olarak görülebilir. Nitekim çocuğun modelleme sürecinde ve davranış değişikliklerinde genel olarak televizyonun, özelde de çizgi filmlerin önemli bir paya sahip olduğu belirtilmektedir.⁹ Konuya daha yakından bakıldığında, çeşitli çalışmalarda çizgi filmlerin erken çocukluk döneminden itibaren çocukların ahlak gelişimine, sözlü ve sözsüz iletişimlerine, bilişsel ve duyuşsal dünyalarının şekillenmesine çeşitli açılardan olumlu veya olumsuz etkisinin olabileceği belirtilmektedir.¹⁰ Bu noktada çizgi filmlerin

⁵ Mustafa Çuhadar, "Türkiye'de Kamu Hizmeti Yayıncılığı Açısından Dini Temalı TV Programları ve Diyanet TV Program Türleri Üzerine Bir İnceleme", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2019), 237-266; Mehmet Görmez, "Sesli ve Görüntülü Dini Yayıncılık Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı", *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi, Sesli - Görüntülü Dini Yayıncılık Sempozyumu Bildirileri (Ankara, 05-07 Kasım 2004)*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005), 35-38.

⁶ Çuhadar, "Türkiye'de Kamu Hizmeti Yayıncılığı Açısından Dini Temalı TV Programları ve Diyanet TV Program Türleri Üzerine Bir İnceleme", 252-259.

⁷ Görmez, "Sesli ve Görüntülü Dini Yayıncılık Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı", 36.

⁸ Çuhadar, "Türkiye'de Kamu Hizmeti Yayıncılığı Açısından Dini Temalı TV Programları ve Diyanet TV Program Türleri Üzerine Bir İnceleme", 252-259.

⁹ Cemil Oruç - Erhan Tecim - Hilal Özyürek, "Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler", *Ekev Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 303.

¹⁰ Güven Büyükbaykal, "Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 0/28 (2007); Suat Cebeci - Recep Demir, "Çizgi Filmler Çocuklara Neyi Vaat Ediyor?", *Diyanet İlmî Dergi* 54/1 (2018); Hatice Güloğlu, *Çizgi Film Karakterleri ve Yan Ürünlerinin Çocuklar Üzerindeki Etkileri (Winx Club Çizgi Film Ve Yan Ürünleri Örneği)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Oruç - Tecim - Özyürek,

çocukların birçok gelişim alanı açısından fırsat veya tehdit içerebilen yönlerinin olduğu söylenebilir. Konuya çocukların dini gelişimi ve din eğitimi açısından bakıldığında da durum benzerdir. Günümüzde çocukların bilgilenme sürecinde aile ve okul gibi kurumların yanı sıra kitle iletişim araçlarının da önemli bir rol oynadığı düşünüldüğünde bu araçların, çocukların dini açıdan sosyalleşmeleri, dini algı ve tutum geliştirmeleri noktasında olumlu veya olumsuz yönlerde işlev göreceği belirtilmektedir.¹¹ Bu bağlamda çeşitli çalışmalarda çocukların zihinsel ve duygusal dünyalarının şekillendiği süreçte çizgi filmler tarafından ortaya konulan içeriklerin dini açıdan da ele alınmayı gerektirdiğine dikkat çekilmektedir.¹² Bu noktada çizgi filmlerin çocuğun din eğitimine katkı sunma açısından incelenmesi bir araştırma konusu olarak temayüz etmiştir.

Literatürde çizgi filmleri çeşitli konularda inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu literatür incelendiğinde; çizgi filmlerin genellikle değerler açısından, kültürel unsurlar olarak, medya ve iletişim çalışmaları kapsamında, gelişim psikolojisi ve eğitimbilimleri kapsamında çeşitli bağlamlarda veya sosyolojik açıdan ele alındığı görülmüştür. Bu geniş literatüre yer vermek bu çalışmanın kapsamını aşacağından, bu makalenin konu edindiği bağlam çerçevesi ile sınırlanarak incelendiğinde; çizgi filmleri din eğitimi veya dini değerler açısından ele alan üç makale çalışması olduğu görülmüştür. Yorulmaz tarafından kaleme alınan iki çalışmada¹³ çalışmanın yapıldığı dönemde popüler olan *Caillou* ve *Pepee* çizgi filmleri din ve değerler eğitimi açısından analiz edilmiştir. İlgili iki çalışmanın başlığı her ne kadar din ve değerler analizi şeklinde olsa da odağı tümüyle din eğitimi olmayıp araştırmada çeşitli kriterler dikkate alınmıştır. Bu kriterler; çizgi filmlerde farklı kültürlere ve İslam dinine ait unsurların, şiddet ve cinsellik unsurlarının yer alma durumu, değerleri geliştirici iletiler, çizgi film kahramanlarının karakter özellikleri, alt metin ve bilinçaltı mesajlar, aile yapısı, batıl inanç içeren iletiler gibi çeşitli

“Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler”; Elçin Yazıcı - Işıl Yaman Baydar - Adalet Kandır, “Çizgi Film ve Çocuk: Ebeveyn Görüşleri”, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 10/1 (2019).

¹¹Bilal Yorulmaz, “Din ve Değerler Eğitimi Açısından Caillou Çizgi Filminin Değerlendirilmesi”, *Diyanet İlmî Dergi* 49/3 (2013), 142; Kaya - Gökçen, “Çocuklarda Din Dilinin Oluşturulması: Çizgi Filmler Örneği”, 75.

¹²Kaya-Gökçen, “Çocuklarda Din Dilinin Oluşturulması: Çizgi Filmler Örneği”, 75.

¹³Bilal Yorulmaz, “Pepee Çizgi Filminin Din ve Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/24 (2013), 438-448; Yorulmaz, “Din ve Değerler Eğitimi Açısından Caillou Çizgi Filminin Değerlendirilmesi”.

başlıklardadır. Cebeci ve Demir tarafından yapılan çalışmada¹⁴ ise yerli yapım *Rafadan Tayfa* ve yabancı yapım *Doraemon* çizgi filmleri dini-kültürel değerler açısından incelenmiştir. Analiz kategorileri de bu doğrultuda kültürel değerler, dini değerler ve olumsuz mesajlar şeklinde belirlenmiştir. Bu çalışmada ise mevcut üç çalışmadan farklı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Diyanet TV kanalı üzerinden çocuk hedef kitleye sunduğu bir yaygın din eğitimi hizmeti olarak çizgi filmler iki çizgi film örneği üzerinden analiz edilecektir. Literatürde Başkanlığın çocuk hedef kitleye yönelik hizmetlerinden biri olan çizgi filmlerini inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın odağını din eğitimi analizine yoğunlaştırmak düşüncesiyle analiz kategorileri yine Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede çalışmanın temel problem durumu şu şekilde belirlenmiştir: "Diyanet TV'de yayınlanan çizgi filmler çocuğun din eğitimi destekleyen bir içerik sunmakta mıdır?" Çizgi filmleri çocuğun dini gelişimine ve din eğitime katkısı açısından inceleyen bu ilk çalışma ile Başkanlığın radyo ve televizyon hizmetlerine ilişkin olarak belirlediği hedefler dikkate alınarak çizgi filmleri din eğitimi açısından kullanımına ilişkin mevcut durumu ortaya konulacaktır. Çalışmanın, ortaya koyacağı sonuçlarla Başkanlığın çocuk hedef kitleye sunduğu bir hizmet olarak çizgi filmlerin din eğitimi açısından geliştirilmesi ve niteliğinin artırılmasına katkı sunması beklenmektedir. Çalışmanın, bunun yanı sıra, çocuğun din eğitimi destekleyen çizgi film geliştirmek isteyen yapımcılar için de yol gösterici bulgular ve öneriler sunduğu düşünülmektedir.

1. Yöntem

1.1 Araştırmanın Deseni

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine göre hazırlanmıştır. Nitel araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılabilir. Bunlardan doküman analizinde çeşitli yazılı kaynakların yanı sıra film, video ve fotoğraf gibi görsel ve dijital materyaller de incelenebilir.¹⁵ Bu doğrultuda, bu çalışmada çizgi filmler bir doküman olarak nitel araştırma yöntemine göre incelenecektir.

¹⁴Cebeci - Demir, "Çizgi Filmler Çocuklara Neyi Vaat Ediyor?".

¹⁵Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 7. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), 39, 189.

1.2 Çalışma Grubu

Diyanet TV’de yayınlamış/yayınlanmakta olan *Bilim Hazinesi*, *Dedemin Öyküleri*, *Gezgin ile Meraklı*, *Harfler Köyü*, *Yusuf’un Dünyası* ve Şeker Hoca isimli altı çizgi film bulunmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme tekniklerinden tipik durum örnekleme ile belirlenmiştir. Tipik durum örneklemeinde, bir uygulama konusunda en tipik olan ortalama durumlar seçilerek belirli bir alan hakkında fikir sahibi olmak veya bu alan, konu, uygulama veya yenilik konusunda yeterli bilgi sahibi olmayanları bilgilendirmek amaçlanmaktadır.¹⁶ Bu doğrultuda çalışmanın örneklemini belirlemek üzere öncelikle Diyanet TV’de yayınlanan altı çizgi filmin en az üçer bölümü izlenmiş ve bu çalışma için yayın sayısı 10 bölüm üzerinde olanlar içinden tipik durum örnekleme ile *Dedemin Öyküleri* ve *Yusuf’un Dünyası* çizgi filmleri seçilmiştir. Bölüm örnekleme olarak da her iki çizgi filmde ilk 10 bölüm seçilmiştir.

Dedemin Öyküleri 13; *Yusuf’un Dünyası* ise 26 bölüme sahiptir. Çizgi filmlerin süreleri 6-12 dakika arasında değişmektedir. Seçilen bölümlerin tamamı sonuna kadar izlenmiştir. Çalışma grubunu oluşturan çizgi filmlerin bölüm isimleri ve süreleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubuna Dahil Edilen Çizgi Film Bölüm Listesi

Bölüm No	Dedemin Öyküleri Bölüm Adı	Bölüm Süresi	Yusuf’un Dünyası Bölüm Adı	Bölüm Süresi
1	Merhamet	7.09 dk.	Tanışma	8.21 dk.
2	Sabretmek	8.23 dk.	Yardımlaşma	9.16 dk.
3	Paylaşmak	8.14 dk.	Paylaşma	9.13 dk.
4	Dürüstlük	6.10 dk.	Özür Dilerim	8.18 dk.
5	Yardımlaşmak	8.23 dk.	Beni Bırakma	8.08 dk.
6	Sorumluluk	8.04 dk.	Kuzenler Geldi	9.37 dk.

¹⁶ Michael Quinn Patton, *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*, (Newbury Park, CA: Sage, 1987)’ten aktaran Yıldırım - Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 110.

1.3 Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, çizgi filmlere ait bölümlerin Diyanet TV kanalının internet sayfasından erişilmesiyle toplanmıştır.¹⁷

Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizinde kitaplar, gazete ve dergiler, reklamlar, resmi belgeler, filmler, video kayıtları ve fotoğraflar incelenebilir.¹⁸ İçerik analizinde, kodlama sistemi açık veya örtük kodlama şeklinde olabilmektedir. Açık kodlamada yüzeydeki içerik kodlanır, bu bağlamda incelenen içerikte bir unsurun kaç kez yer aldığı tespit edilir. Buna karşılık örtük kodlamada bir metnin içeriğinde altta yatan örtülü anlam aranır.¹⁹ Bu çalışmada açık kodlama yolu tercih edilmiş; bu bağlamda çizgi filmlerde yer alan yalnızca sözel içerikler dikkate alınmış; görsel içeriklerde, seçilen müziklerde, kahramanların beden dili veya kıyafetlerinde yer alabilecek alt mesajlar, örtük veya yan anlamlar değerlendirilmemiştir.

İçerik analizinde kategorilerin geliştirilmesi ve kodlama oldukça önemli bir aşamadır. Kategoriler, elde edilen kavramların birbirleriyle belirli bir tema altında sınıflandırılmasıdır.²⁰ Bu çalışmanın analiz kategorilerinin belirlenmesinde 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı temel alınmıştır. Öğretim programında Dini Bilgiler 1-2 ve Kur'an-ı Kerim 1-2 olmak üzere temelde iki öğrenme alanı bulunmaktadır. Bunlardan Kur'an'ı Kerim öğrenme alanı; Kur'an'ı, harfleri ve hareketleri tanıma üzerine olup analiz kategorisi dışında tutulmuştur. Dini Bilgiler-1 öğrenme alanı değerler odaklı; Dini Bilgiler-2 öğrenme alanı ise değerlere de yer verilmekle birlikte çoğunlukla din odaklıdır. Bu çalışmada Dini Bilgiler-2 öğrenme alanında yer alan ünite isimleri din eğitimi analizi açısından temel alınmıştır. Bunlar içerisinden Allah, peygamber, kitap, din, dini mekân sevgileri doğrudan dine ilişkin olduğu için kategori olarak seçilmiştir. Kâinat, insan, vatan ve bayram sevgileri ise doğrudan dine ilişkin temalar olmadıkları için kategori dışında tutulmuştur. Böylece dini unsurlara ilişkin şu beş kategori belirlenmiş ve isimleri kısmen yeniden düzenlenmiştir: "Allah", Peygamber, Kitap (Kur'an), Diğer dini unsurlar, Dini mekân.

Analiz kategorileri belirlendikten sonra, bu kategorilere uygun kodlar belirlenmiştir. Bu noktada "diğer dini unsurlar" analiz kategorisi dışında tüm

¹⁷ Diyanet TV, "Çocuk", erişim: 2 Kasım 2020, <https://www.diyanet.tv/cocuk>.

¹⁸ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, çev. Sedef Özge, 2. Cilt (Ankara: Yayın Odası, 2006), 466.

¹⁹ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, 468-471.

²⁰ Yıldırım - Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 227-228.

kategoriler için *daha önceden belirlenmiş kavramlara göre yapılan kodlama*²¹ yolu tercih edilmiştir. Bu doğrultuda din eğitimi analizinde tek tek analiz kategorilerinin kodlarına bakılacak olursa; “Allah” analizi kodlaması geniş tutularak Allah, Rabbim/iz, yaratıcı, ilah ifadelerinin bulunması yeterli görülmüş, inanç boyutuna ilişkin farklı bir bağlam aranmamıştır. Peygamber kategorisi için Peygamber/imiz, Hz. Muhammed, Allah’ın elçisi gibi ifadelerin geçmesi veya diğer peygamber isimlerine yer verilmesi; Kitap (Kur’an) için Kur’an, Kitap/Kitabımız gibi ifadelerin geçmesi, bir ayet mealine yer verilmesi veya Kur’an’ın okunması kod olarak kabul edilmiştir. Dini mekân konusunda cami, Kâbe, Mescid-i Nebi gibi kurumların adının geçmesi kod olarak kabul edilmiştir. “Diğer dini unsurlar” analiz kategorisinde ise *genel bir çerçeve içinde yapılan kodlama* yolu tercih edilmiştir. Bu tür kodlamada verilerin analizinde önce genel bir kavramsal yapı oluşturulur, kodlama buna göre yapılır, ancak ortaya çıkan yeni kodlar listeye dâhil edilir.²² Bu çalışmada “diğer dini unsurlar”, kapsamı en geniş olan kategoridir. Öncelikle bu kategori ismi, öğretim programında “din” şeklinde geçmektedir. Ancak çalışmada “Allah”, peygamber, kitap ve dini mekânlara ilişkin kavramlar da din kapsamında olduğundan bu analiz kategorisinin ismi “diğer dini unsurlar” şeklinde belirlenmiştir. Böylece bu çalışmanın geçerlik-güvenirlik başlığı altında söz edilen iç homojenlik-dış heterojenlik ilkelerine uygunluk sağlanmıştır. Kodlama yapmadan önce belirlenen çerçevede inanç ve ibadete ilişkin tüm dini kavramların diğer dini unsurlar kategorisi kapsamında alınması planlanmıştır. Bu genel çerçeve ile yapılan kodlama esnasında kod listesi daha ayrıntılı bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Verileri kodlamada bir sözcük, bir cümle, bir paragraf, bir sayfa gibi farklı kesitler birim olarak alınabilmektedir.²³ Bu çalışmada sözcük ve cümleler birim olarak alınmıştır. Peygamber kategorisinde ise peygamberlere ilişkin anlatılan kıssa veya olaylar birer birim olarak alınmıştır, bu bağlamda örneğin bir kıssa bütünlüğü içerisinde peygamberin adı kaç kez geçmişse bunlar ayrı birimler olarak dikkate alınmamıştır.

Son olarak kodlama süreci; açık ve eksenli kodlama olmak üzere iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Açık kodlama, nitel verileri ilk kodlama olup verilerin üzerinden ilk geçişte gerçekleştirilir.²⁴ Açık kodlamada her çizgi

²¹ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 229.

²² Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 232.

²³ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, 666; Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 227, 244-246.

²⁴ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, 664.

film bölümü arka arkaya iki kez izlenerek kodlama yapılmıştır. Çizgi filmlerin ilk izlenmesinde yapılan kodlama *daha önceden belirlenmiş kavramlara göre yapılan kodlama* listesine göre yapılmıştır. Bu ilk izlemede ayrıca diğer dini unsurlar kategorisi için de kod listesi oluşturulmuştur. Nitekim analize bir tema listesi ile başlansa da başlanmasa da açık kodlamadan sonra bir tema listesi oluşturulabilmektedir.²⁵ İkinci izlemede, ilk kodlamada alınan notlar gözden geçirilerek geliştirilmiştir. Üçüncü izleme ise eksenli kodlamaya göre yapılmıştır. Eksenli kodlama verilerin üzerinden “ikinci geçiş” olarak tanımlanmaktadır. Bu ikinci geçişte verilerden çok başlangıçta kodlanan temalara odaklanılır, fikirler ve temalar gözden geçirilerek düzenlenir ve analizin temel kavramlarının eksenleri belirlenir.²⁶ Belirlenen iki kodlama yolu ile çizgi filmler ikişer kez izlenerek açık analiz yoluyla kodlama yapılmış, ardından üçüncü kez izlenerek de eksen analiz yolu takip edilmiştir.

1.4 Geçerlilik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak üzere birtakım tedbirler alınmıştır. İçerik analizinde geçerlik ve güvenilirlik açısından kategori sistemi ve buna bağlı kodlama işleminin önemi fazladır. Belirsiz kategoriler güvenilirliği azaltacağından ötürü kategorilerin açık seçik olması gerekmektedir.²⁷ Bu noktada, kategorilerin nasıl oluşturulduğu, bu kapsamda hangi kodların belirlendiği, analize nelerin dâhil edildiği, nelerin hariç tutulduğu gibi detaylar verilerin toplanması ve analizi başlığı altında ortaya konulmuştur. Çalışmada kategori isimlerinin bütüncül ve kapsamlı olmasına dikkat edilmiş, bunun yanında iç homojenlik ve dış heterojenlik ilkelerine uygunluk sağlanmıştır. İç homojenlikte verilerin ait oldukları kategori ile ne kadar bütünlük sağladıklarına, dış heterojenlikte ise kategoriler arasındaki farkların net ve belirgin olmasına dikkat edilmiştir. Verilerin toplanması ve analizi başlığı altında ortaya konulduğu üzere bu çalışmanın kategori sisteminde dört kategorinin bağlamı birbirinden farklı olup iç homojenlik ve dış heterojenlik kolaylıkla sağlanmıştır. Kapsamı en geniş olan diğer dini unsurlar kategorisinde ise verilerin çakışmasını önlemek ve dış heterojenliği sağlamak amacıyla “Allah”, peygamber, kitap ve dini mekânlara ilişkin kavramlar, ayrı analiz kategorileri olduğu için bu kapsam, diğer dini unsurlar kategorisi kapsamında dikkate alınmamıştır.

²⁵ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, 666.

²⁶ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, 667.

²⁷ Hüseyin Bal, *Nitel Araştırma Yöntemi* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2013), 187.

Çalışmada açık kodlama yolu takip edilmiştir. Açık kodlamanın örtük kodlamaya nazaran oldukça güvenilir olduğu, zira yan veya örtük anlamlarla ilgilenmeyip kod olarak belirlenen kavramların, analiz edilen içerikte olup olmadığının tespit edildiği, bunun da kodlayıcının ön bilgisi, dil ve anlam bilgisi gibi yeterlikleri ile ilgisi olmadığı belirtilmektedir.²⁸

Ayrıca araştırmanın geçerliğini artırmak ve aktarılabilirlik kriterlerine uygunluğunu sağlamak açısından doğrudan alıntılara yer verilmesi önemlidir.²⁹ Bu noktada da çizgi filmlerden sıklıkla kesitler veya bağlamlar verilmiştir. Araştırmanın özellikle iç geçerliği konusunda araştırmacının gerek veri toplama gerekse verilerin analizi ve yorumlanması süreçlerinde tutarlı olması ve bu tutarlılığı nasıl sağladığını açıklaması gerekmektedir. Ayrıca araştırmacının, elde ettiği bulguların ve sonuçlarının gerçeği yansıtması noktasında ne tür kontroller yaptığına ilişkin açıklamaları tatmin edici açıklıkta olmalıdır.³⁰ Bu çalışmada da bu doğrultuda çalışma grubunun belirlenmesi, verilerin toplanması ve analizi süreçlerinin nasıl planlandığı detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur.

2. Bulgular ve Yorum

Bulgulara yer vermeden önce her iki çizgi filmde de kısaca bahsetmek gerekirse; *Dedemin Öyküleri* çizgi filminde Sare ve Cihan isimli iki kardeş, dedesi ve ninesi ile birlikte bir köyde yaşamaktadır. Bu köyde Ali isimli bir komşu arkadaşları ile Kıvrıkcık isimli bir kuzuları vardır. Her bölümde dede, bölümün teması kapsamında çocuklara peygamberler başta olmak üzere çeşitli konularda öyküler anlatmaktadır. Bu çizgi filmde bölüm konuları birbirinden bağımsızdır.

Yusuf'un Dünyası çizgi filminin ise başrol oyuncusu Yusuf 4. sınıfa, kardeşi Elif 3. sınıfa, en küçük kardeşi Osman ise anaokuluna gitmektedir. Üç kardeş; anne, baba ve dedeleri ile birlikte yaşamaktadır. Evde kendileri ile birlikte yaşayan Minyon isimli bir kedileri ile bahçedeki kulübede yaşayan Karabaş isimli köpekleri vardır. Her bölümde Yusuf ve kardeşlerinin başına gelen olaylar ele alınmaktadır. Bölümlerde ayrı konular işlenmekle birlikte bölümlerin kendi arasında bir ardışıklığı bulunmaktadır.

Bu bölümde bulgular iki çizgi film başlığı halinde ortaya konulacaktır.

²⁸ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, 470-471.

²⁹ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 258, 270.

³⁰ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 258.

2.1 Dedemin Öyküleri Çizgi Filminde Yer Alan Dini Unsurlar

Dedemin Öyküleri çizgi filminde yer alan dini unsurlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: *Dedemin Öyküleri* çizgi filminde yer alan dini unsurlar

Dini Unsurlar	Geçme Sıklığı	Yer Aldığı Bölümler
“Allah”	18	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
Peygamber	9	1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10
Kitap (Kur’an)	1	8
Dini mekân	-	-
Diğer dini unsurlar	20	2, 3, 5, 6, 7, 8

Dedemin Öyküleri çizgi filminde belirlenen dini unsurlardan diğer dini unsurlar ve “Allah” kategorileri kapsamında içeriklere sıklıkla yer verildiği görülmüştür. Bu sırayı takiben peygamber kategorisi kapsamında da içerikler tespit edilmiştir. Kitap (Kur’an) kategorisine ilişkin bir örnek tespit edilmiş; dini mekân kategorisine ilişkin ise herhangi bir unsura yer verilmediği görülmüştür.

Çizgi filmde en sıklıkla diğer dini unsurlar kategorisi kapsamında içerik olduğu görülmüştür. Çalışmanın verilerin toplanması ve analizi başlığında diğer dini unsurlar kategorisi kapsamında yapılan kodlamanın geniş tutulduğu açıklanmıştı. Bu kapsamda *Dedemin Öyküleri*’nde tespit edilen çeşitli dini unsurlar şunlardır: “Dua” (*altı kez*), “israf” (*altı kez*), “besmele” (*üç kez*), “âmin” (*iki kez*), “sadaka” (*bir kez*), “helal rızık” (*bir kez*) ve “secde” (*bir kez*). Bu dini unsurlara yoğunluk sırasına göre, çizgi filmde geçtiği bağlamları ile yer vermek gerekirse; “dua” ve “âmin” kavramlarının, çoğunlukla aynı adı taşıyan *Dua Etmek* bölümünde yer aldığı görülmüştür. Bu kapsamda namazını bitirdiği görünen dedenin, namaz sonunda amin demesi (*6. bölüm*); komşu çocuk Ali’nin yemek yedikten sonra “Sofra duası yapacağım.” demesi, yemek duasından sonra herkesin amin demesi, yine aynı bölümde çocukların dedesinin “Dua her kapıyı açar.” sözü, Hz. Yunus’un balığın karnında iken Allah’a dua ettiğinden söz edilmesi, Yunus Peygamber’in olduğu gemi fırtınada çok sallanınca gemidekilerin de dua ettiğinin söylenmesi, aynı bölümde çocuğun “Her duamız kabul olur mu?” sorusu; dedesinin de “Allah dilerse olur tabii.” cevabı (*7. bölümde yedi kez*). En sık geçen başka bir kavram da “israf”tır. Bu kavrama ilişkin olarak; dedesi çocuğa, “Unutma, fazla yemek de israftır.” der; ninesi de büyük bir kek

yaparlarsa “Yiyemezsek bayatlar, israf olur.” deyince çocuk; “İsraf olursa ne olur?” diye sorar. Dedesi de konuyu kekin içinde çeşitli malzemeler olduğuna dikkat çekerek ve örnek olarak da unun, buğdayın tarlaya ekilmesinden hasat edilmesine ve en nihayetinde değirmende un oluşuna kadarki elde edilmiş süreci üzerinden açıklar. Sonra israf konulu bir ayet ve bir hadise yer verir. İsraf etmezsek bir kişinin yemeğinin iki kişiye, iki kişinin yemeğinin de dört kişiye yeteceğini belirtir (8. bölümde altı kez). “Besmele” kavramının; dedenin sofraya oturduğunda besmele çekmesi (2. bölüm); kendisine aşure ikram edilen komşu çocuğun aşure yemeden önce besmele çekmesi ve Cihan’ın aşuresini yemeden önce “haydi bismillah!” diyerek besmele çekmesi (3. bölümde iki kez) şeklinde yalnızca yemekten önceki kullanımı bağlamında yer verildiği görülmektedir. Çizgi filmde bunlar dışında geçen diğer dini unsurlar ise şunlardır: Üzüm bağının sahibi, yoksul kadına “hayır” niyetine üzüm verdiğini söyler, dede de buradaki hayrın sadaka anlamına geldiğini belirtir (5. bölüm). Dede, helal rızık uğruna çalışan bir adamın hikâyesini anlatır (6. bölüm). Başka bir bölümde de dede, balığın karnından kurtulan Yunus Peygamber’in secdeye kapandığını belirtir (7. bölüm).

Dedemin Öyküleri çizgi filminde “Allah” kategorisine ilişkin unsurlara sıklıkla yer verildiği tespit edilmiştir. Bunları tasnif etmek gerekirse; bir kısmının günlük dilde kullanılan ifadeler olduğu, bir kısmının ise bir bağlam içerisinde “Allah” lafzının kullanılması şeklinde olduğu görülmektedir. Günlük dildeki kullanımlar şu şekildedir: Kendisine aşure ikram edilen komşunun “Allah razı olsun.” demesi (3. bölüm); değirmene giden dedenin değirmenciye “Allah bereketli eylesin.” demesi (6. bölüm); sofraya duasının sonunun “Allah’a hamdolsun.” şeklinde bitmesi (7. bölüm); aradığını bulamayan dedenin “Hay Allah!” demesi (9. bölüm). Bir bağlam içerisindeki kullanımlar ise şu şekildedir: Hz. Yakup’un Allah’a dua ettiğinin söylenmesi, Hz. Yakup’un, oğlu Hz. Yusuf’a yıllar sonra yeniden kavuştuğu için Allah’a şükretmesi (2. bölümde iki kez); Hz. Yunus’un, balığın karnında iken; “Allah’ım senden başka ilah yoktur, seni tesbih ederim ben kendime yazık ettim.” şeklinde dua etmesi ve balığın karnından çıkınca Allah’a şükretmesi (7. bölümde iki kez). Dedenin; “Az demez paylaşırsanız Allah bereketlendirir.” sözü (3. bölüm); Hz. Ömer döneminde süte su katılması örneğinde geçen kızın ifadesi olarak “Hz. Ömer görmese de Allah görür.” demesi ve hikâyenin sonunda, torunun kendisinin de “Allah gördüğü için doğruyu söyledim.” demesi (4. bölümde iki kez); iki avuç hurma kazanan bir sahabe’nin, bir avucunu “Allah yolunda” kendisinden daha zor durumda olanlara yardım etmek amacıyla ayırması (5. bölüm); dedenin hayır yapılmasına aracı olan kimsenin hayrı yapmış kadar Allah tarafından seveceğini söylemesi (5.

bölüm); Cihan'ın, "Her duamız kabul olur mu?" sorusuna dedenin "Allah dilerse" cevabı ve çocuğun, kuzusu Kıvırcık için "Allah'ım ne olur kıvırcık beni çok sevsin." diye dua etmesi (7. bölümde iki kez); yemeğin israfı konusunda onca emeğin boşa gitmesine Allah'ın razı gelmeyeceğinin söylenmesi (8. bölüm); dedenin "Allah işini iyi yapanları sever." ve "Özenle çalışırsanız Allah da sonucu güzelleştirir." (10. bölümde iki kez) sözleri ile geçmektedir.

Dedemin Öyküleri'nin kurgusu gereği her bölümün teması kapsamında dedenin anlattığı öykülerin bir kısmı peygamberlerle ilgili olduğu için bu kategori kapsamında içerikler tespit edilmiştir. İzlenen bölümlerde yer verilen öykülerin çoğunlukla Hz. Muhammed ile ilgili olduğu, bunun yanı sıra Hz. Yakup ile Hz. Yusuf, Hz. Nuh ve Hz. Yunus'a da yer verildiği görülmüştür. Ayrıca peygamber kategorisi dışında olmakla birlikte, öykülerde Hz. Ömer ve sahabeden farklı kimselere de yer verildiği dikkat çekmiştir. Bu kapsamda öncelikle Hz. Muhammed'e yer verilen içeriği ele almak gerekirse; tüm aile, ayağı yaralanan kuzu ile ilgilenerek merhem sürerek ayağını sarar. Bunun üzerine dede; "Peygamber Efendimizin hayvanlara nasıl şefkatle davrandığını bilir misiniz?" diyerek Hz. Muhammed'in kalabalık bir orduyla sefere çıkmışken yeni doğum yapmış köpek ve yavrularını gördüğünü, ordunun, köpek ve yavrularını ezmemesi için ordudan birkaç kişiyi görevlendirdiğini, böylece onları uyandırmadan yanlarından geçip gittiklerine ilişkin olayı anlatır (1. bölüm). *Yardımlaşmak* bölümünde dede, bir sahabenin iki avuç hurma kazandığı ve bir avcunu Hz. Muhammed'e getirip bunu sadakaların arasına katmasını istediği ve Hz. Muhammed'in de kattığına ilişkin olayı anlatır (5. bölüm). İsrak konusu bağlamında dede, Hz. Muhammed'in, kovadan abdest alan kimseyi görüp "Şırıl şırıl akan bir nehrin kenarında bile olsan sakın suyu israf etme." hadisini aktarır (8. bölüm). *Adaletli Olmak* bölümünde dede, Hz. Muhammed'in zamanında yaşayan ve mallarına el konulan tüccarın başına gelen olay üzerine Hz. Muhammed'in de içinde bulunduğu topluluğun Mekke'de haksızlık yapılmaması kararı (*Erdemliler Anlaşması*) aldıklarını anlatır (9. bölüm). Bunun dışında, Hz. Muhammed'in "Ne haksızlık edin ne de haksızlığa boyun eğin." hadisine yer verir (9. bölüm). Çalışkan olmak bölümünde de bir gün çok yoksul bir sahabenin Hz. Muhammed'e geldiği, Hz. Muhammed'in, kendisini evindeki iki nesneyi satıp kazandıklarının yarısı ile bir balta alması ve bir vadi içindeki odun ve dikenini on gün içinde kesmesi şeklinde yönlendirdiği, böylece sahabenin ailesinin geçimini temin ettiğine ilişkin olayı anlatır (10. bölüm). Diğer peygamberlere ilişkin olarak ise; *Sabretmek* bölümünde Hz. Yakup'un, oğlu Yusuf'un kaybolması ve Hz. Yakup'un bu konuda sabrının anlatılması (2. bölüm), *Paylaşmak* bölümünde çocukların ninesi aşure yapınca dedenin

Nuh tufanı kıssasını anlatması ve buradan aşurenin ortaya çıkış hikâyesini paylaşması (3. bölüm), *Dua Etmek* bölümünde Hz. Yunus'un balığın karnına girmesi, orada dua etmesi ve en nihayetinde kurtulması kıssasına yer verilir (7. bölüm).

Dedemin Öyküleri'nde Kitap (Kur'an) kategorisinde çocukların dedesi israf konusunu ele alırken Allah; "Yiyin ama israf etmeyin diyor." ifadesiyle bir ayete yer verir (8. bölüm). Bunun dışında, bazı bölümlerde dedenin elinde Kur'an olduğu ve sessizce okuduğu görülmüştür. Ancak bu türlü görsel içerikler çalışmada analize dâhil edilmemiştir.

Dedemin Öyküleri çizgi filminde dini mekâna ilişkin sözel unsur tespit edilmemiştir.

Dedemin Öyküleri'nde elde edilen bulgular literatürle ilişkilendirilerek bir bütün olarak değerlendirilecek olursa; öncelikle "Allah" kategorisi kapsamında yer verilen içeriklerin bir kısmının "Allah" lafzının geçtiği günlük dilde kullanılan çeşitli ifadeler olduğu görülmüştür. Literatürde, çocukluk evresinde şekillenen din dilinin, yaşamın ilerleyen dönemleri için teşkil ettiği öneme işaret edilmekte; din dilinin, müminlerin anlayışlarını yöneten ve hayatlarına yön veren temel bakış açısı ve tutumları belirten bir dil olduğu ifade edilmektedir. Din dilinin gündelik yaşamda aktif kılınması, çocukların din dilini etiketlerle öğrenmesi, bu anlamda da kelimeyi kavrayamasalar da ona atfedilen duyguyu içselleştirmeleri ve kelimenin anlamlarından önce duygusal gücünü öğrenmeleri açısından önemli görülmektedir.³¹ Bu bağlamda *Dedemin Öyküleri* çizgi filminde çocukların bu kazanımları elde etmesine imkân tanınan bir içerik bulunmaktadır. "Allah" lafzının günlük dildeki kullanımı dışında yer verildiği durumlar; Allah'ın görmesi, bir işin sonucunu güzelleştirmesi, Allah dilerse bir şeyin gerçekleşmesi, Allah'ın sevmesi gibi bağlamlarda geçmektedir. Çeşitli çalışmalarda okul öncesi ve okul dönemi çocuklarının dini gelişiminde en temel dini kavram ve tasavvurun "Allah" olduğuna dikkat çekilmektedir.³² Bu noktada da ilk çocukluk döneminde çocuğun yakın çevresinde duyuşsal olarak tecrübe ettiği Allah imajının güçlü ve olumlu olması durumunda bunun, ileriki gelişim dönemleri için sağlam bir temel oluşturacağı belirtilmektedir.³³ Dolayısıyla sevgi duyulan, seven, koruyan, başıslayan, güvenilen Allah

³¹ Kaya - Gökçen, "Çocuklarda Din Dilinin Oluşturulması: Çizgi Filmler Örneği", 69.

³² Mustafa Köylü, "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/2 (2004), 137-138.

³³ Ali Baz Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Gelişim Süreci ve Din Eğitimi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,(2014), 227.

imajının sonraki dini yaşantıyı olumlu besleyeceği vurgulanmaktadır.³⁴ Bu kapsam çerçevesinde değerlendirilecek olursa çizgi filmlerde Allah'a ilişkin ortaya konan imajın olumlu olduğu, herhangi bir olumsuz içeriğe yer verilmediği belirtilmelidir. Bu da *Dedemin Öyküleri* çizgi filminin çocukların Allah tasavvurunun gelişimine katkılar sunması bakımından yeri ve önemini göstermektedir.

Diğer dini unsurlar kategorisinde yer verilen dini unsurlar ise; besmele, Allah'a dua etmek, yemek duası, ibadetten sonra veya yapılan bir duaya âmin denilmesi, israf, hayır/sadaka/helal rızık ve secde gibi kavramlardır. Bunlardan besmele ve dua, çocuğun düzeyine uygun olan ve yaşamında dini açıdan uygulaması mümkün olan en temel dini pratiklerdir. Çizgi filmde yer verilen dualardan, örneğin yemek dualarının Türkçe ve kısa olup çocuğun anlayabileceği, hatta tatbik edebileceği bir içerik ve sadelikte olduğu görülmüştür. Çeşitli çalışmalarda okul öncesi dönem çocuklarının dua kavramının mahiyetini tam anlamamakla birlikte dua ve ibadetlere karşı ilgili oldukları, bu noktada, dua etmekten hoşlanacakları, dua etme isteklerinin kuvvetli olduğu, yetişkinlerin okuduğu duaları tekrar edip ezberleyebilecekleri belirtilmektedir.³⁵ Çizgi filmde de çocukların bu yöndeki ilgilerine hitap eden bir içerik ortaya konulduğu söylenebilir. Bu durumun da çocukların dini gelişimine katkı sunacağı belirtilmelidir.

Peygamber kategorisinde ise Hz. Muhammed'e ilişkin içerik; işlenen konu ile ilgili bir hadisine yer verilmesi, sahabe ile iletişimine ya da başlarına gelen örnek bir olaya yer verilmesi şeklinde geçmektedir. Diğer peygamberlerden Hz. Yakup ile Hz. Yusuf, Hz. Nuh ve Hz. Yunus'a da farklı temalar bağlamında yer verilmesi gerek çocuğun farklı peygamberleri tanıması gerekse çeşitli konuların farklı peygamberlerin yaşamı ile ilişkilendirilmesi açısından yerindedir. Bunun yanı sıra peygamber kıssalarının, ilgili konuyu daha dikkat çekici ve cazip kıldığını söylemek mümkündür. Nitekim çeşitli çalışmalarda da çocukların dini gelişimi ve zekâ düzeyine uygun seçilmiş dini kıssa ve hikâyelerin onların ruhuna ve manevi dünyasına katkıları olacağına dikkat çekilmektedir.³⁶ Kıssaların, özellikle inanç gelişimi, din dilinin kullanımı, dini bilincin doğru bir şekilde kazandırılması gibi yönlerden büyük öneme sahip olduğu belirtilmektedir.³⁷

³⁴ Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 228.

³⁵ Muallâ Selçuk, "Çocuk Eğitiminde Dini Motifler (Okul Öncesi Çağ)", *İslâmî Araştırmalar* 4/3 (1990), 111.

³⁶ Bkz. Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 258.

³⁷ Macit Yılmaz, "Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur'an Kıssaları ve Kullanılışı", *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1 (2014), 144-145.

Bu açılardan *Dedemin Öykülerinde* peygamber kategorisinde zengin bir içerik sunulmaktadır.

Dedemin Öyküleri çizgi filmde Kitap (Kur'an) kategorisi kapsamında bir ayet dışında bir içerik olmadığı, dini mekâna ilişkin olarak da sözel içeriğe yer verilmediği görülmüştür. Bu sonucu literatürde yer alan sınırlı çalışma sonuçları ile karşılaştırmak gerekirse farklı bir çalışmada *Rafadan Tayfa* çizgi filmde çizgi filmin kurgusuna bağlı olarak hemen her sahnede İstanbul'daki camilere yer verilmiş olduğu belirtilmektedir.³⁸

2.2 Yusuf'un Dünyası Çizgi Filminde Yer Alan Dini Unsurlar

Yusuf'un Dünyası çizgi filmde yer alan dini unsurlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: *Yusuf'un Dünyası* çizgi filmde yer alan dini unsurlar

Dini Unsurlar	Geçme Sıklığı	Yer Aldığı Bölümler
"Allah"	28	1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
Peygamber	1	9
Kitap (Kur'an)	-	-
Dini mekân	2	10
Diğer dini unsurlar	98	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Yusuf'un Dünyası'nda en sıklıkla diğer dini unsurlara ve "Allah" kategorisine ilişkin unsurlara yer verildiği görülmüştür. Peygamber ve dini mekân kategorilerine ilişkin birer örneğe yer verildiği, kitap kategorisine ilişkin herhangi bir unsura yer verilmediği görülmüştür.

Çalışmanın verilerin toplanması ve analizi başlığında diğer dini unsurlar kategorisi kapsamında yapılan kodlamanın geniş tutulduğu açıklanmıştı. Bu kapsamda *Yusuf'un Dünyası* çizgi filmde tespit edilen çeşitli dini unsurlar şunlardır: "Namaz" (34 kez), "abdest" (22 kez), "besmele" (10 kez), "dua" (sekiz kez), "ezan" (yedi kez), "âmin" (altı kez), "günah" (beş kez), "seccade" (iki kez), "kible" (iki kez), "selamun aleyküm" (bir kez), "Allahuekber" (bir kez).

Bu dini unsurlara yoğunluk sırasına göre, çizgi filmde geçtiği bağlamları ile yer vermek gerekirse; çizgi filmde bir bölüm abdeste, bir bölüm de namaza ayrılmış olduğu için bu iki kavram sıklıkla geçmektedir. Ayrıca bölümlerin ardışıklığı söz konusu olduğundan bu bölümlerden önceki ve

³⁸ Cebeci - Demir, "Çizgi Filmler Çocuklara Neyi Vaat Ediyor?", 166.

sonraki bölümlerde de bu kavramlara yer verildiği için sıklığının artmış olduğu görülmüştür. “Namaz” konusu, Yusuf’un yurtdışından kendilerine misafir olarak gelen kuzeninin namaz kılmayı tam olarak bilmemesi ve Yusuf ile ailesinin kendisine namazı öğretmesi bağlamında ele alınmaktadır. Kuzenin, namaz kılan yengesini görmesi ve bu durum ilgisini çekmesi üzerine Yusuf ve kardeşi Elif, kendilerinin ve ailelerindeki herkesin namaz kılmayı bildiğini söyler. Ayrıca her Müslümanın günde beş vakit namaz kılması gerektiğini belirtirler. Kuzenleri kendisinin de Müslüman olduğunu, fakat namaz kılmadığını, babasının da ancak bayramlarda kıldığını söyler ve kuzenlerinden kendisine namaz kılmayı öğretmelerini rica eder. Bu noktada Elif ve Yusuf namaz kılmak için Allah’ın huzuruna temiz çıkmak ve abdest almak gerektiğini söyler. Ayrıca Yusuf namaz kılarken okunan dualar olduğunu belirtir. Kuzen de bildiği iki dua olduğunu söyleyince namaz hazırlıklarına başlarlar (6. bölümde 12 kez). Farklı bir bölümde çocuklar abdest aldıktan sonra ailede herkesin sabah namazını kılmak üzere hazırlık halinde olduğu görülmektedir. Burada aile içindeki diyaloglarda namaza hazırlanmak konusunda ifadeler geçmektedir. Erkek çocuklar birlikte, kız çocuklar birlikte namaz hazırlığı içindedir. Yusuf, kuzenine “sabah namazı iki rekât farz, iki rekât sünnet olmak üzere dört rekattır.” şeklinde namazın kılınışını anlatır. Elif, kuzenine “namaz kılarken saçımızın tek teli bile görünmemeli.” diyerek başını nasıl örtmesi gerektiğini öğretir (8. bölümde 11 kez). Sonraki bölümde sabah namazına uyanamayan Osman, evdeki herkesin namazını kılımış olduğunu görünce çok üzülür, kendisini namazı kaldırmadıkları için ailesine kırılır. Babası da kendisi ile birlikte tekrar namaz kılar (9. bölümde dokuz kez). Sonraki bölümde işten erken gelen baba, “Çocuklara bir sürpriz yapalım, hem namaz hediyesi olsun.” der (10. bölümde iki kez).

“Abdest” kavramına ilişkin olarak; kuzenleri “Abdest almayı öğretmişti babam, ama galiba unuttum.” der. Bundan sonraki diyalogda Yusuf ve kardeşi Elif abdestten söz eder: Namaz kılmak için önce abdest almanın şart olduğunu, abdestin temizlenmek anlamına geldiğini ve farz olduğunu söyleyerek abdestin alınış sırasından söz ederler. Kuzeni kafasının karıştığını söyleyince Yusuf; “İstersen birlikte abdest alalım.” der (6. bölümde sekiz kez). Sonraki bölümde sabah ezanını duyup uyanan çocuklar birbirlerine “Hadi kalk abdest alalım.” diyerek abdest almaya gider. Bu aşamada Yusuf, kuzenine gösterip yaptırma yöntemi ile abdest alınışını önce niyet edip sonra euzu besmele çektikten sonra baştan sona kadar sırasıyla öğretir (7. bölümde beş kez). Sonraki bölümlerde çocuklar, uyanan ev halkı ile karşılaşınca birlikte abdest aldıklarını söyler. Babası da “Abdest aldığınızı görünce çok mutlu olduk, aferin size.” der (8.

bölümde altı kez). Bir başka bölümde de namaza kalkamayan evin en küçük çocuğunun abdest alıp namaz kılmasına yer verilmiştir (*9. bölümde üç kez*).

Besmele kavramına ilişkin olarak; sınıf içinde ödevini sesli okumaya başlayan Yusuf'un önce besmele çekmesi (*3. bölüm*), yemeğe başlarken dedenin besmele çekmesi (*6. bölümde iki kez*), çocukların abdest alırken niyet ettikten sonra euzu besmele çekmesi (*7. bölümde iki kez ve 9. bölüm*), Yusuf'un kuzeni Mehmet'e "Bir şey yemeden ya da içmeden önce besmele çekmeyi unutma." demesi, kuzenin de "Unutmuşum gerçekten, şimdi besmele çeksem olur mu?" diyerek besmele çekmesi, sonrasında da ilacını almadan önce kendi kendine besmele çekmesi şeklinde geçmektedir (*9. bölümde dört kez*).

Dua ve âmin kavramlarına ilişkin olarak; çeşitli bölümlerde farklı bağlamlarda "dua" ifadesinin geçtiği, beraberinde "âmin" sözcüğünün de kullanıldığı görülmektedir. Bunların bağlamına bakılacak olursa; namazda okunan sureler bağlamında Yusuf, kuzenine namazda okunan dualar olduğunu söyler ve onun bildiği dua olup olmadığını sorar. Kuzeni de iki tane bildiğini söyler. Yusuf, beraber abdest aldıktan sonra ona diğer duaları da öğreteceğini söyler (*6. bölümde dört kez*); yine aynı bağlamda Yusuf, kuzenine "Namazında bildiğin duaları oku." der (*8. bölüm*). Bunun dışında, yemekten sonra çocuğun, "Dede, dua etmedik." demesi (*6. bölüm*); Yusuf'un babasının "Duanı eksik etme baba." demesi (*9. bölüm*), babasının, Yusuf'a; "Savaş olan ülkelerdeki çocuklar için de yapabileceğimiz şeyler var; savaşın bitmesi için, ülkelere barış gelmesi için dua edebiliriz." demesi (*10. bölüm*). Buna mukabil yapılan duaya ya da Allah razı olsun gibi temenni ve dua cümlelerine karşılık "âmin" denildiği durumlar da söz konusudur (*4., 6., 8. bölümde iki kez, 9., 10. bölüm*).

Ezan kavramına ilişkin olarak; bölümün başında bir cami görseli ve sabah ezanının okunuşuna yer verilir. Ezanı duyan Yusuf uykusundan uyanır ve yatağında oturur. Kuzeni neden oturduğunu sorduğunda Yusuf, uyandığında ezanın okunduğunu duyduğunu, ezanı dinlemek için oturduğunu, anne ve babasının da bu şekilde yaptığını, hatta ezan okunurken radyo ve televizyon açıksa ezanı dinlemek için kapatılması gerektiğini söyler (*7. bölümde yedi kez*).

Günah kavramına ilişkin olarak; kız çocuğu, babasına "Siz hayvanlara kötü davranmak günah demiştiniz." der. "Baba da hayvanlara eziyet etmek, sebepsiz yere öldürmek günah." der. Kız, kediyeye çarpan kimsenin günah işleyip işlemediğini sorunca baba; "Buna cevap vermek zor, nasıl çarptığını bilmiyoruz, ama durup ilgilenmemesi günah." cevabı verir (*5. bölümde dört kez*). Diğer günah kavramı ise evin kedisi ile bahçede yaşayan köpek arasında geçmektedir. Köpek, kediyeye dışarıda yalnız sıkıldığını söyler. Kedi de "evde

yaşaman günah olmasaydı sen de evde yaşardın.” der. Köpek de “Biliyorum ancak yine de üzülüyorum.” der (10. bölüm).

Seccade kavramına ilişkin olarak; Yusuf, kuzeni Mehmet’le birlikte namaz kılmak için annesinden seccade ister. Elif seccadeyi sererken kuzenine seccadenin kible yönüne serildiğini söyler (8. bölümde iki kez). Kible kavramına ilişkin olarak; Elif kuzenine, kiblenin yönünün pencere tarafında olmadığını, seccadenin kible yönüne serildiğini söyler (8. bölümde iki kez). Bunlar dışında geçen dini unsurlar şunlardır: Dışarıdan yaklaşan dedenin “selamun aleyküm” demesi (4. bölüm), namaza başlarken “Allahuekber” denilmesi (9. bölüm).

Yusuf’un Dünyası çizgi filminde “Allah” kategorisi kapsamında unsurlara sıklıkla yer verildiği tespit edilmiştir. Bunların büyük bir kısmının günlük dilde kullanılan selamlaşma, iyi dilek ve temenni ifadeleri olarak yer aldığı görülmektedir. Yapacağı işi unutan veya bir duruma şaşırın kişilerin “aman Allah’ım!” (1. bölüm) “Hay Allah!” (1. ve 8. bölüm), “Allah Allah” (8. bölüm) demesi; Allahaismarladık (1. bölümde iki kez), “Allah’a emanet olun” (1. bölüm) gibi selamlaşma/vedalaşma ifadeleri; “Allah zihin açıklığı versin” (1. bölümde iki kez), “Allah rahatlık versin” (6. bölümde dört kez), “Allah razı olsun” (4., 9., 10. bölümde üç kez), “Allah rızası için”, (6. bölümde iki kez, 9. bölüm), “Allah kabul etsin” (7. bölümde beş kez ve 8. bölüm), “Allah korusun” (5. bölüm), “Allah’ın izniyle” (5. bölüm), “inşallah” (1. bölümde iki kez, 4. ve 10. bölüm), “...Rabbim, verdiğin nimetlere hamdolsun.” (6. bölüm), “Rabbim işini rast getirsin” (9. bölüm), “Rabbim gönlüne göre versin” (10. bölüm), “şükürler olsun Allah’ım” (9. bölüm) gibi iyi dilek, temenni ve şükür ifadeleri. Günlük dildeki bu kullanımların dışında “Allah” lafzının kullanımı örnekleri şu şekildedir: Çocukların, gördükleri solucan için; “Allah onları böyle yaratmış.” (5. bölüm) sözü ve farklı durumlarda geçen “Allah’tan hep bir kız kardeş istemiştin.” (8. bölüm), “Allah çocukların duasını kabul eder.” (10. bölümde iki kez) sözleri.

Bir kez geçen Peygamber kategorisi kapsamında Yusuf, ayakta iken su içen çocuğu ayakta içmemesi konusunda uyararak “Peygamber Efendimiz bir hadisinde ‘Sizden birisi ayakta su içmesin.’ buyurmuştur.” der (9. bölüm).

Yine bir kez yer verilen dini mekân kategorisi kapsamında Merve ve Mehmet camiye; Osman da lunaparka gitmek ister. Babaları da “Her ikisine de gideriz.” der (10. bölümde iki kez). Bunun yanı sıra her ne kadar dini mekâna ilişkin unsurlar sözel ifadelerde geçmese de çeşitli bölümlerde görsellerde camiye ve Kabe’ye yer verilmiş olduğu dikkat çekmiştir (6., 7., 9., 10. bölümler). Ancak görseller bu çalışmada analize dâhil edilmemiştir.

Yusuf'un Dünyası'nda elde edilen bulgular literatürle ilişkilendirilerek bir bütün olarak değerlendirilecek olursa; öncelikle "Allah" kategorisinde yer verilen içeriklerin büyük bir kısmının günlük dilde kullanılan selamlaşma, iyi dilek, temenni ve şükür ifadeleri olduğu ve bunların farklı durumlar için çeşitli ifadelerle ve sıklıkla kullanılmış olduğu görülmektedir. Çeşitli çalışmalarda çocuğun dini gelişimi açısından anlam dünyası oluşurken din dilinden uzak kalmaması gerektiği vurgulanmaktadır.³⁹ Bu bağlamda din dilinin günlük yaşamda aktif kılınması ile çocuğun, yetiştiği kültür çevresi açısından düşünüldüğünde sosyalleşmesi bakımından katkıları olacaktır. Çizgi filmlerde dini ifadelerin kullanılması konusunda literatürde yer alan sınırlı çalışma bulguları ile karşılaştırmak gerekirse; *Pepee* çizgi filminde sözel ileti olarak dini ifadelerin sadece iki yerde kullanıldığı, bunun dışında aslında imkân bulunmasına rağmen günlük hayatta kullanılabilecek birçok dini ifadenin görmezden geldiği ortaya konulmuştur.⁴⁰ Bu noktada bu çalışmada incelenen her iki çizgi filmin de bu bakımdan üstün ve ayırıcı bir özelliğe sahip olduğu belirtilmelidir.

Diğer dini unsurlar analiz kategorisi kapsamında oldukça geniş bir içeriğe yer verildiği görülmüştür. Bunlar çoğunlukla müstakil birer üniteye işlenen abdest ve namaz konuları çerçevesinde yer alan ezan, kible, seccade gibi kavramlardır. Bu konular, bu ibadetlerin nasıl yapıldığını tam olarak bilmeyen veya hatırlamayan Yusuf'un kuzeni Mehmet örneği üzerinden işlenmektedir. Bu noktada Yusuf, kuzenine abdestin alınışını gösterip yaptırma yöntemi ile öğretmekte; namazın kılınışı konusunda ise Elif ve Yusuf; her Müslümanın günde beş vakit namaz kılması gerektiği, namaz kılmak için Allah'ın huzuruna temiz çıkmak gerektiği, bu nedenle namazdan önce abdest alındığı, namazda bazı surelerin okunduğu, seccadenin kible yönüne doğru serildiği, ezan okunduğunda saygıyla dinlemek gerektiği, kadınların namazda saçları görünmeyecek şekilde başörtüsü takmaları gerektiği gibi bazı önemli noktalara temas eder ve Yusuf sabah namazının kılınışını Mehmet'e gösterir. Abdest ve namaza ilişkin bu içeriğin, konuyu tam olarak bilmeyen veya kavrayamayan çocuklara açıklayıcı bir şekilde yine çocuk kahramanlar üzerinden sunulmasının model olarak öğrenme açısından da etkili olabileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca bu içeriğin, çocuklara yoğun bir ilmi aktarımı şeklinde sunulmayıp yaş ve tecrübe düzeylerine uygun olan içerik ve sadelikte işlenmiş olduğu belirtilmelidir. Yusuf'un ailesinde herkesin sabah namazına kalkması, Yusuf'un ve kız kardeşinin de namaz kıldığını söylemesi, anasınınına giden

³⁹ Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*.

⁴⁰ Yorulmaz, "Pepee Çizgi Filminin Din ve Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi", 442.

kardeşlerinin sabah namazına kalkamadığı için çok üzülmeleri ve tüm aileye kırılması namaz ibadetine ilişkin bireysel vurguları pekiştiren sosyal boyutlar olup duyuşsal etki uyandırması da mümkün olan içeriklerdir. İbadetlere ilişkin bu bilgi temelini yanında, ezan okunurken ezanı dinlemek için açıksa radyo ve televizyonun kapatılması gerektiği gibi açıklamalar da çocukların dini değerlere yönelik saygı geliştirmeleri açısından önemlidir.

Besmele, dua, yemek duası gibi kavramlar her iki çizgi filmde de ortak olup bu içerik, *Dedemin Öyküleri* çizgi filminin analizinde literatürle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Farklı bir kavram olarak *Yusuf'un Dünyası*'nda diğer dini unsurlar kapsamında günah kavramına yer verildiği, buna karşılık kavramın zıddı ve olumlusu olan sevap kavramının hiç geçmediği görülmüştür. Kavram, bir arabanın kediye çarpıp kaçmasının günah olup olmadığı sorusu ve köpeğin evin içinde yaşamasının günah olduğunun söylenmesi bağlamlarında geçmektedir. Özellikle okul öncesi dönem için ilkesel olarak yapıcı, yönlendirici ve olumlu bir din dili kullanılmasının yararları göz önüne alındığında günah kavramından ziyade sevap kavramının ön plana çıkarılmasının daha yerinde olacağı söylenebilir. Bu noktada çeşitli çalışmalarda da bu dönem için çocukta dine ilişkin olumsuz etiketler oluşmasını engellemenin bir yolunun hoşgörülü ve doğru bir din dilinin kullanılması olduğuna; zira çocuklukta öğrenilen düşünce kalıplarının ilerleyen yaş dönemlerinde çoğunlukla kalıcı olacağı için bu dönemde edinilecek sevgi odaklı, ayrımcı olmayan, özellikle de nefret içermeyen bir din dili oluşturmanın önemine dikkat çekilmektedir.⁴¹

Yusuf'un Dünyası çizgi filmde peygamber ve dini mekân konusunda birer kez içeriğe yer verildiği, Kitap (Kur'an) kategorisi kapsamında ise içeriğe yer verilmediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte bazı bölümlerde (6. bölüm) dedenin sessiz bir şekilde Kur'an okuduğu, öpüp başına koyduğu ve yukarıya kaldırdığı görülmüştür.

Sonuç

Diyaret İşleri Başkanlığı'nın, televizyon kanalı aracılığı ile çocuk hedef kitleye sunduğu çizgi filmlerin din eğitimi açısından incelendiği bu çalışmada, incelenen çizgi filmlerin çocukların dini gelişimlerine bilişsel, duyuşsal ve sosyal boyutlar başta olmak üzere çeşitli açılardan katkı sunacak bir içeriğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda çocukların dini duyguyu ve kutsalı hissetmesi, dini açıdan sosyalleşmesi ve olumlu bir Allah tasavvuruna sahip olmasını destekleyen içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir. Bunun

⁴¹ Kaya - Gökçen, "Çocuklarda Din Dilinin Oluşturulması: Çizgi Filmler Örneği", 70.

yanı sıra dua etmek gibi çocukların gelişim dönemi özellikleri açısından doğal ilgilerine hitap eden içeriklere yer verilmesinin; ibadetler konusunda da abdest, namaz ve sadaka gibi konularda temel tanıtıcı bilgiler ile merak uyandıran, teşvik eden bir içerik sunulmasının din eğitimi ilkelerine uygun olduğu görülmüştür. Çeşitli kategorilerde yapılan analizler neticesinde çizgi filmlerde, günah kavramı dışında, genel itibarıyla çocukların gelişim dönemi özellikleri ile yaş ve tecrübe düzeylerine uygun bir din dili ve dini içeriğin sunulduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Tüm bu sonuçlar doğrultusunda gerek Diyanet TV çizgi filmlerinin geliştirilmesine yönelik gerekse dini içeriğe yer verilmesi hedeflenen yeni çizgi filmler için şu önerilerde bulunulabilir:

Çizgi filmde dini duygu ve kutsalı hissettirme noktasında çocuk seviyesine uygun ilahiler ve şarkılar kullanılabilir. Dini duyguyu besleme noktasında *Yusuf'un Dünyası* çizgi filminde bir bölümde sabah ezanı okunmakta ve ezandan bir kesite yer verilmektedir. Benzer şekilde diğer çizgi filmlerde de ve çizgi filmlerin farklı kesitlerinde de ezan, sala, tekbir gibi cami musikisine ilişkin örneklere yer verilebilir. Yine aynı çizgi filmde Yusuf'un dedesi ney üflemede ve Yusuf da henüz küçük yaşlarında ney üfleme çalışmalarına başladığını belirtmektedir. Bu noktada çocuklara musiki ve geleneksel İslam sanatlarını tanıtmaya bağlamında da çizgi filmlerden yararlanılabilir. Çizgi filmlerde bu sanatlardan çeşitli unsurlara yer verilebilir.

Çizgi filmlerde geçen bazı dini unsurların, özellikle müstakil olarak dini konuların ele alındığı bazı bölümlerde (abdest ve namaz bölümleri gibi) yoğunlaştığı görülmektedir. Bu noktada dini kavramların veya içeriğin bazı bölümlere yoğunlaştırılmasından ziyade tıpkı "Allah" kategorisinde yapılmış olduğu gibi çeşitli bölümlere dağıtılması, bu bağlamda dini unsurlara günlük hayatın olağan akışı içerisinde daha sıklıkla yer verilmesi mümkün kılınabilir.

Peygamber kategorisinde özellikle *Yusuf'un Dünyası*'nda bir hadis dışında içerik bulunmamaktadır. Farklı konular bağlamında, günlük hayatın akışı içerisinde, konuya ve çocukların seviyesine uygun düşen hadislere yer verilmesi ya da Hz. Muhammed'e temas edilmesi mümkün kılınabilir. Bunun yanı sıra her iki çizgi filmde de peygamber sevgisi, peygamberin hayatımızdaki ve dindeki yeri, Hz. Muhammed'in örnek kişiliği gibi konular ayrı bağlam olarak geçmemektedir. Bu noktada, peygamber sevgisine, örnekliliğine ve çocukların Hz. Muhammed'i daha yakından tanımasına dönük içeriklere yer verilebilir.

Çizgi filmlerde dini mekânlardan ve Kur'an'dan bazı içeriklere yer verilmesi uygun olacaktır. Esasında bazı bölümlerde dedenin sessiz bir şekilde Kur'an okuduğu, o esnada torununun, yanına geldiği dedenin Kur'an'ı öpüp başına koyduğu ve yukarıya kaldırdığı görülmektedir. Bu tür durumlar da bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Örneğin dede bir süre sesli şekilde Kur'an okuyabilir, çocuklar yanlarına geldiğinde Kur'an'ı tanıtıcı bazı kısa açıklamalar yapabilir. Yine dedenin odasında asılan Kâbe fotoğrafı gibi arka fonda yer alan dini mekanlar, ön plana çıkarılarak ele alınabilir.

Diyaret TV çizgi filmleri farklı çalışmalarda farklı analiz kategorileri çerçevesinde ve görsel içerikler, alt mesajlar, örtük veya yan anlamlar açısından da incelenebilir.

Kaynakça

- Arslan, Mustafa. "Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 6/11 (2016), 5-25.
- Bal, Hüseyin. *Nitel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2013.
- Bilici, Ali Baz. *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Büyükbaykal, Güven. "Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 0/28 (2007), 31-44.
- Cebeci, Suat - Demir, Recep. "Çizgi Filmler Çocuklara Neyi Vaat Ediyor?". *Diyanet İlmî Dergi* 54/1 (2018), 139-169.
- Çuhadar, Mustafa. "Türkiye'de Kamu Hizmeti Yayıncılığı Açısından Dini Temalı TV Programları ve Diyanet TV Program Türleri Üzerine Bir İnceleme". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2019), 237-266.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü". Erişim: 6 Aralık 2020. <https://diniyayinlar.diyaret.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler>.
- Diyanet TV. "Çocuk". Erişim: 2 Kasım 2020, <https://www.diyaret.tv/cocuk>.
- Furat, Ayşe Zişan. "Yaygın Din Eğitiminde Kitle İletişim Araçlarının Yeri: Televizyon Örneği". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2009), 38-61.
- Görmez, Mehmet. "Sesli ve Görüntülü Dini Yayıncılık Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı". *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi, Sesli - Görüntülü Dini Yayıncılık Sempozyumu Bildirileri* (Ankara, 07-05 Kasım 2004). 35-38. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005.
- Güloğlu, Hatice. *Çizgi Film Karakterleri ve Yan Ürünlerinin Çocuklar Üzerindeki Etkileri (Winx Club Çizgi Film Ve Yan Ürünleri Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kaya, Elif Emre - Atuk, Fatma Gökçen. "Çocuklarda Din Dilinin Oluşturulması: Çizgi Filmler Örneği". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/12 (2020), 51-92.
- Köylü, Mustafa. "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/2 (2004), 137-154.
- Neuman, Lawrence W. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. çev. Sedef Özge. 2. Cilt. Ankara: Yayın Odası, 7. Baskı, 2006.
- Oruç, Cemil - Tecim, Erhan - Özyürek, Hilal. "Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler". *Ekev Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 303-319.
- Selçuk, Muallâ. "Çocuk Eğitiminde Dini Motifler (Okul Öncesi Çağ)". *İslâmî Araştırmalar* 4 (3) (1990), 105-117.
- Yazıcı, Elçin - Baydar, Işıl Yaman - Kandır, Adalet. "Çizgi Film ve Çocuk: Ebeveyn Görüşleri". *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 10/1 (2019), 10-19.
- Yıldırım, Ali-Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 7. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Yılmaz, Macit. "Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur'an Kıssaları ve Kullanılışı". *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1 (2014), 137-154.
- Yorulmaz, Bilal. "Din ve Değerler Eğitimi Açısından Caillou Çizgi Filminin Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmî Dergi* 49/3 (2013), 127-143.
- Yorulmaz, Bilal. "Pepee Çizgi Filminin Din ve Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/24 (2013), 438-448.